

Székely Levente–Pitó Klára

Nélkülük megy a vonat tovább?

MOBILITÁSI TÖRTÉNET ÉS HAJLANDÓSÁG A MAGYARORSZÁGI FIATALOK KÖRÉBEN

Bevezetés

A jelenkori magyar társadalom egyre égetőbb, máig megoldatlan problémája az alacsony foglalkoztatás, ami különös erővel sújtja a fiatalokat. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2006-ban a 15–24 éves népesség munkaerőpiaci aktivitásának szintje az EU–25 átlagának 60 százalékát sem érte el. A romló tendenciát jelzi, hogy ez az átlag az ezredfordulón még 70 százalék volt.

A kedvezőtlen tendenciák a strukturális okok: (a gazdaság szerkezetváltozása; az oktatási rendszer rugalmatlansága; a gazdasági világválság; a nem foglalkoztatás-barát gazdaságpolitika stb.) mellett kulturális, társadalmi tényezőkre is visszavezethetők. Dolgozatunkban utóbbiakra koncentrálna a mobilitás mozgatórugóit vizsgáljuk a magyarországi fiatalok körében. Munkánk a hazai és a nemzetközi szakirodalom tapasztalataira, valamint hazai empirikus adatokra¹ támaszkodik, elsősorban az IBM Magyarország Kft. számára 2007-ben készült kutatás adatbázisára.² Az online survey adataihoz való hozzáférést ezúttal is köszönjük!

A szakirodalmi és empirikus adatok alapján megkíséreljük összefoglaló módon tárgyalni a mobilitás különböző objektív és szubjektív jellemzőit. Az objektív mobilitási történet bemutatása során két ismérvet veszünk figyelembe: a tanulmányi – szakmai mobilitást és a területi mobilitást. A szubjektív tényezők között elsősorban a jövőbe mutató mobilitási hajlandóságot vizsgáljuk.

Mobilitás történet: tanulmányi – szakmai mobilitás

A tanulmányi-szakmai mobilitást egy összefoglaló indexszel próbáltuk megragadni, amely tartalmazza mind a származási, mind az egyéni tényezőket, azonban mielőtt erre kitérnénk érdemes röviden bemutatni a korábbi nagyhatású munkák eredményeit.

A korábbi mobilitási vizsgálatok kiemelten foglalkoztak az intergenerációs mobilitással. Intergenerációs mobilitáson a generációk közötti mobilitást értjük, azaz: mennyiben változik meg az egyén társadalmi státusza a szülei helyzetéhez képest. Blau és Duncan elmélete szerint az iskolai végzettség játssza a fő szerepet a státusmegszerzés folyamatában. Legnagyobb mértékben az iskolai végzettségen keresztül megy végbe a társadalmi mobilitás, illetve a reprodukció. (Ganzeboom–Treiman–Ultee, 1998) A szerzőpáros által megalkotott modellben a vizsgált egyén iskolai végzettségét közvetlen módon befolyásolja a szülő iskolázottsága (a modell tesztelésére szinte kizárólag apa-fia vizsgálatok születtek). Természetesen nem ez az egyetlen befolyásoló tényező, az anya foglalkozása is hat az egyén iskolai végzettségére, még ha kisebb mértékben is. E két tényezőt együttesen – egyszerűsítés végett – a származás megnevezéssel jelölték. Az általuk végzett kutatásban (Amerikai Egyesült Államok, 1962) azt tapasztalták, hogy nőtt az iskolázottság szerepe a foglalkozási pozíciók megszerzésében az apák és a fiúk generációja között. (Blau-Duncan, 1998) Treiman iparosodás elméletének köszönhetően általánosan elfogadottá vált az a nézet, hogy a modern

meritokratikus társadalmakban csökken a származás és nő az iskola szerepe a mobilitásban. (Róbert, 2000) A hazai kutatások is alátámasztották ezt az elméletet, amellyel összhangban a rendszerváltást követő időszakban az iparosodási folyamatok megtorpanásával a származási hatás növekedését tapasztalta Róbert Péter. (Róbert, 2000) Hout Egyesült Államok-beli kutatása ('80-as évek vége) azt mutatta ki, hogy a kevésbé iskolázottak körében erősebb az apák foglalkozásának hatása a fiak foglalkozására. A század végén különböző országokban folytatott vizsgálatok egyaránt arra az eredményre jutottak, hogy az iskolai végzettség függése a szülői háttértől a fiatalabb kohorszok felé haladva csökkenést mutat. (Ganzeboom–Treiman–Ultee, 1998)

Mivel legnagyobb hatása az iskolai végzettségnek van, az online survey során mi is arra kerestük a választ, hogy a szülei iskolai végzettségéhez képest hogyan változott meg a fiatalok végzettsége. Mielőtt ezt megnéznénk, érdemes megvizsgálni a szülők iskolai végzettségét egymáshoz képest, ezáltal következtetve a család iskolázottsági fokára is.

Az alábbi táblázatból kiolvasható, hogy a kérdezettek szülei leginkább hasonló iskolai végzettségű párt kerestek maguknak. Láthatóan kevesen vannak a bal-alsó és a jobb-felső sarokban, amely az apák és anyák iskolai végzettsége közötti lényeges eltérést mutatná. (1. táblázat)

Amikor megvizsgáljuk a kérdezettek intergenerációs mobilitását, előzetesen két dolgot szükséges figyelembe vennünk. Egyrészt mivel napjainkban érvényesül az oktatás expanziója, azt várjuk, hogy a megkérdezettek jelentős ré-

sze felfelé legyen mobil, másrészt, mivel a kérdezettek jelentős része jelenleg is tanul, ezért az immobil és a lefelé mobil csoportot torzítja. Mindez azt jelenti, hogy adataink nem a végeredményt tükrözik, inkább egy állapotot; közérthetőbben fogalmazva az adatok azt mutatják meg, hogy a 18–29 éves fiatalok mennyivel haladták meg már most a szülei iskolai végzettségét.

Az apák-anyák végzettségéhez viszonyítva láthatjuk, hogy a legfeljebb alapfokú végzettségű apák (anyával) gyermekeinek több mint háromnegyede (75–80%) már meghaladta apját (anyját), míg a szakmunkások közel negyitizedére (33–37%) igaz ugyanez. A szakmunkás végzettségűek érdekes csoportot képviselnek, ugyanis míg a többi közbelső végzettség a következő szint előfeltétele, a szakmunkás végzettség „kimenetet” képez a rendszerből. Látható, hogy a szakmunkás apák (anyák) harmada (35%) (fele) szakmunkás gyermeket nevelt fel (azonban minden bizonnyal lesz olyan jelenleg szakmunkás végzettséggel rendelkező kérdezett, aki továbbtanul).

A diplomás apák vagy anyák esetében látható, hogy a gyermekeik mintegy harmada (31–34%) már elérte a szülő iskolai végzettségét és nyilván még többen fogják, csak egyelőre korukból adódóan még az iskolarendszerben vannak. (2–3. táblázat)

Az oktatás expanziója és az esélyegyenlőtlen-ségek valódi csökkenése³ között nincs olyan közvetlen kapcsolat, mint amelyet feltételeznénk. Az oktatás expanziója nem más, mint az „üres státusok elérhetőségének növekedése”. (Róbert, 2000b) Boudon iskolai mobilitásra vonatkozó

1. táblázat. Az anyák és apák iskolai végzettsége (N=1448)

Anya/apa iskolai végzettsége	8 általános vagy kevesebb	Szakmunkás-képző	Középiskola	Főiskola, egyetem
8 általános vagy kevesebb	6%	7%	2%	0%
Szakmunkásképző	3%	13%	6%	1%
Középiskola	1%	14%	21%	5%
Főiskola, egyetem	0%	4%	6%	10%

2. táblázat. A kérdezett iskolai végzettsége az apja iskolai végzettségének tükrében (N=1486)

Apa/kérdezett iskolai végzettsége	8 általános vagy kevesebb	Szaktanácsképző	Középiskola	Főiskola, egyetem
8 általános vagy kevesebb	25%	21%	35%	20%
Szaktanácsképző	27%	35%	31%	6%
Középiskola	9%	20%	47%	25%
Főiskola, egyetem	5%	14%	50%	31%

3. táblázat. A kérdezett iskolai végzettsége az anyja iskolai végzettségének tükrében (N=1452)

Anya/kérdezett iskolai végzettsége	8 általános vagy kevesebb	Szaktanácsképző	Középiskola	Főiskola, egyetem
8 általános vagy kevesebb	20%	39%	29%	11%
Szaktanácsképző	15%	52%	28%	5%
Középiskola	5%	35%	40%	21%
Főiskola, egyetem	4%	23%	40%	34%

hipotézise szerint a származás hatása „felfelé kúszik” az iskolai rendszer hierarchiáján, tehát ha az oktatás bővülése következtében az esélyek kiegyenlítődnek egy alsóbb szinten, akkor megnőnek egy felsőbb szinten. Ebben az esetben, amikor az oktatás bővülése miatt egyre többen jutnak el az iskolai hierarchia magasabb szintjeire, akkor a szelektivitás hatása csökken és nő a származás hatása az oktatási rendszer magasabb szintjein. Róbert és Bukodi kutatásaiból kiderül, hogy az iskolai hierarchiában az általános iskolából a középiskolába való átmenet esetében, ez utóbbi megválasztásában tapasztalható a származás legerősebb hatása. (Róbert, 2000b) A racionális döntések elméletének képviselői szerint amikor a családban a fiatalok továbbtanulásáról döntenek, bizonyos számításokat végeznek, amely során figyelembe veszik a képzés költségeit és a befektetések megtérülését. Nagy szerepe van ebben a kalkulációban a családi háttérnek is: a hátrányos helyzetből indulók gyakran saját magukat zárják ki a felfelé mobilitás lehetőségéből, amikor lemondanak a továbbtanulásról, vagyis önszelektív hatás érvényesül. Egy 1998-ban készült magyarországi vizsgálat eredményei szerint a tanulásra való jelentkezésre bátorítólaga

hat a magasabb státusú település és az, hogy az illető lány. (Róbert, 2000b)

A szülők foglalkozása, iskolázottsága sokkal inkább befolyásolja a jelentkezést, mint azt, hogy a jelentkező majd bejut-e a felsőoktatásba. Korábbi vizsgálatok azt mutatják, hogy a sikeres felvételizők között a munkáscsaládból jövők (a szülők iskolai végzettsége alacsonyabb az érettségénél), inkább főiskolára és nem egyetemre jutottak be. A közvélekedést alátámasztva, a jövedelmi és anyagi helyzet számít, ha valaki piacépítő diplomához szeretné segíteni gyermekét, de nem jobban, mint a származás foglalkozási, vagy végzettségi összetevői. Ugyanakkor éppen a „piacépítő” szakokra való bejutás az a terület, ahol a családi háttér a jelentkezés önszelektív hatásához a legtöbbet tette hozzá a folyamat szelektív lépésében. (Róbert, 2000b)

Tanulmányi – szakmai mobilitás az egyes társadalmi csoportokban

A tanulmányi – szakmai mobilitást a fentiekben részletezett intergenerációs mobilitással együtt több olyan tényezőtől állítottuk össze, amely

az egyén tanulmányi és szakmai történetét jellemezheti. A különböző tényezők együttes hatását egyetlen mérőszámban egy tanulmányi – szakmai indexben foglaltuk össze. Az alábbi ábrán látható az a nyolc (pontosabban kilenc, a külföldi munka és tapasztalat ugyanis két változó volt) tényező, amelyből létrehoztuk az indexet. (1. ábra)

Az index elkészítésének során figyelembe vettük, hogy a kérdezett meghaladja-e szülei iskolai végzettségét, tanul-e jelenleg, az átlaghoz képest több munkahelyen, területen dolgozott-e, szakmai pályafutását pozitívan értékeli-e, végzett-e végzettségétől (képzésétől) különböző munkát, dolgozott-e, mialatt tanult és rendelkezik-e külföldi munka- és/vagy tanulmányi tapasztalattal. Az egyes kérdésekre adott „igen” válaszokat ezután egy 1-től 100-ig terjedő indexszé konvertáltuk, amely jól interpretálható pontszámokkal jellemezheti az egyes társadalmi-gazdasági csoportba sorolható egyéneket, a következőkben ezt fogjuk bemutatni.

A tanulmányi–szakmai index pontszáma a teljes mintán átlagosan 33 pont volt, ez azt jelenti, hogy a 18–29 éves fiatalok átlagosan ennyire voltak mobilak eddigi életük során. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy a különböző szociodemográfiai jellemzőkkel leírható csoportok milyen helyzetben vannak az átlagos mobilitáshoz képest. Mindezek alapján elmondható,

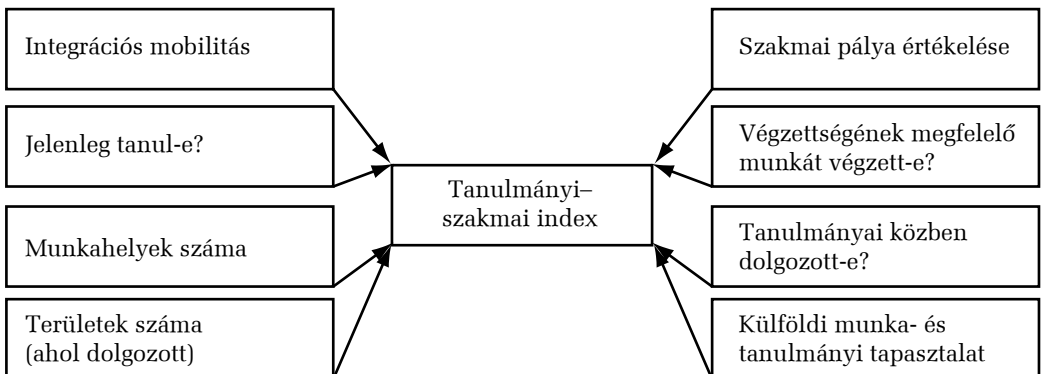
hogy az átlagnál mobilabb volt valaki, ha férfi, ha általános, vagy középiskolát végzett, ha Budapesten, vagy valamely megyeszékhelyen él, ha Közép-Magyarországon, vagy Közép-Dunántúlon él, és ha tanul.

Láthatóan a tanulásnak, pontosabban a munka mellett való tanulásnak van a legnagyobb szerepe a tanulmányi és szakmai mobilitás történetében.

4. táblázat. *Tanulmányi – szakmai mobilitás index pontszámjai az egyes társadalmi csoportokban (N=1500)*

Nem	
Férfi	35
Nő	31
Iskolai végzettség	
8 általános vagy kevesebb	38
Szaktanulmányok végző	29
Középiskola	34
Főiskola, egyetem	27
Településtípus	
Budapest	38
Megyeszékhely	36
Város	33
Község	30

1. ábra. *A mobilitási index tényezői és összefüggései*

Régiók	
Közép-Magyarország	37
Nyugat-Dunántúl	29
Közép-Dunántúl	36
Dél-Dunántúl	28
Észak-Magyarország	30
Dél-Alföld	33
Észak-Alföld	32
Foglalkozási helyzet	
Dolgozik	28
Tanul	38
Dolgozik és tanul	44
Egyéb	25
Átlag	33

Mobilitási hajlandóság

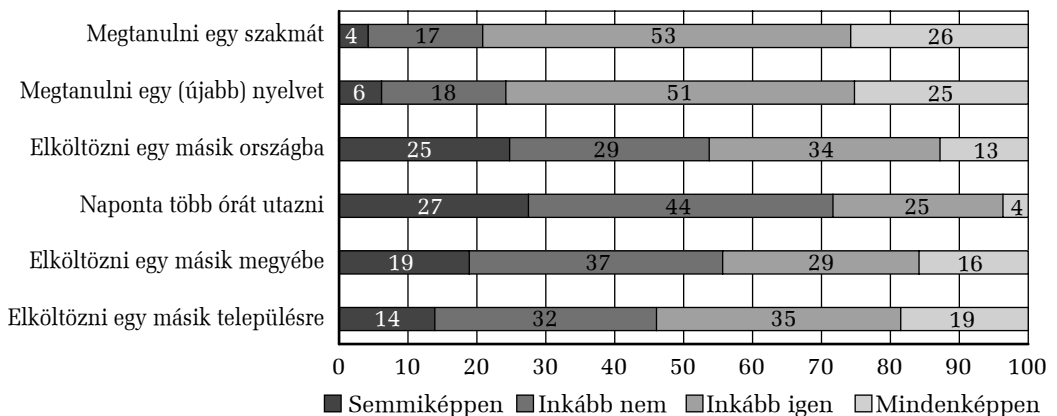
Az online kérdőíves kutatásunkban arra is választ kerestünk, hogy a fiatalok mi mindenre lennének hajlandók egy jó vagy jobb állás megszerzésének érdekében. A neoklasszikus közgazdaságtan mikroelmélete az egyén racionális cselekvésével magyarázza a földrajzi mobilitást, aki a költség-haszon számítások alapján dönt. Oda megy, ahol a legeredményesebb lehet, vagyis ahol a migráció várható nettó meg-

térülése a legnagyobb. (Massey et al., 1993) Tágabb megközelítésben azt mondhatjuk, hogy a munkaerő-migráció egy eszköz, amely segítségével az egyéni munkások és a háztartások alkalmazkodnak a térben egyenlőtlenül elosztott lehetőségekhez. A migráció kettős funkciót tölt be: tökéként bőségesebb és olcsóbb munkaerőt jelent, a migránsok számára pedig a túlélés, a társadalmi beilleszkedés és a gazdasági mobilitás eszköze. (Portes–Böröcz, 1989)

Az elemzés alapján megállapítható, hogy a 18–29 éves magyar fiatalok tanulni mindenképpen hajlandónak mutatkoznak, költözni csak módjával, de naponta esetleg több órát utazni a kérdezettek többsége (71%) nem hajlandó. (2. ábra)

A nyers migrációs potenciál a megkérdezettek vándorlási szándékát mutatja meg, ami jóval magasabb a ténylegesen megvalósuló migrációnál. Ennek egy tovább finomított, éppen ezért pontosabb mutatója a tisztított migrációs potenciál, amely azok arányát mutatja meg, akik előbbre haladtak a vándorlás tervezési folyamatában, konkrét lépéseket tettek az ügy érdekében.⁴ (Sik, 2003) Amint az ábrán is látható, a nyers migrációs potenciál hasonló a külföldre költözés és a hazai – nagyobb távolságot jelentő – másik megye esetében (47, illetve 45 százalék), míg a közelbe – a megye egy másik településére – kissé magasabb ennél (54%). Amint megállapítottuk, a nagy távolságú ingá-

2. ábra. A mobilitási hajlandóság tényezői – Mire lenne hajlandó egy kedvezőbb munkalehetőség (megszerzésének) érdekében? (% , N=1484)

zásra- amely a költözés konkurensének tekinthető- viszonylag kevés, csak minden harmadik fiatal (29%) mutatkozik hajlandónak. És közel ugyanennyien vannak (27%), akik határozottan elutasítják ezt.

Ha megpróbálunk valamilyen „rendet” képezni az egyes mobilitási hajlandóságokban, a klaszteranalízis módszeréhez folyamodhatunk, amelynek lényege, hogy az egyes tényezők közös eloszlásából (euklideszi értelemben vett) távolságon alapuló csoportokat próbál létrehozni. A módszer arra törekszik, hogy homogén csoportok jöhessenek létre, azaz az egyes csoporton belül kicsi, csoportok között nagy különbség legyen az egyes tényezőkben. (3. ábra)

A különböző csoportszámú struktúrák közül a legjobban interpretálható négyklaszteres megoldást választottuk. A klaszterek nagyjából négy egyenlő részre osztják az 1500 megkérdezett, a klaszterek a következők:

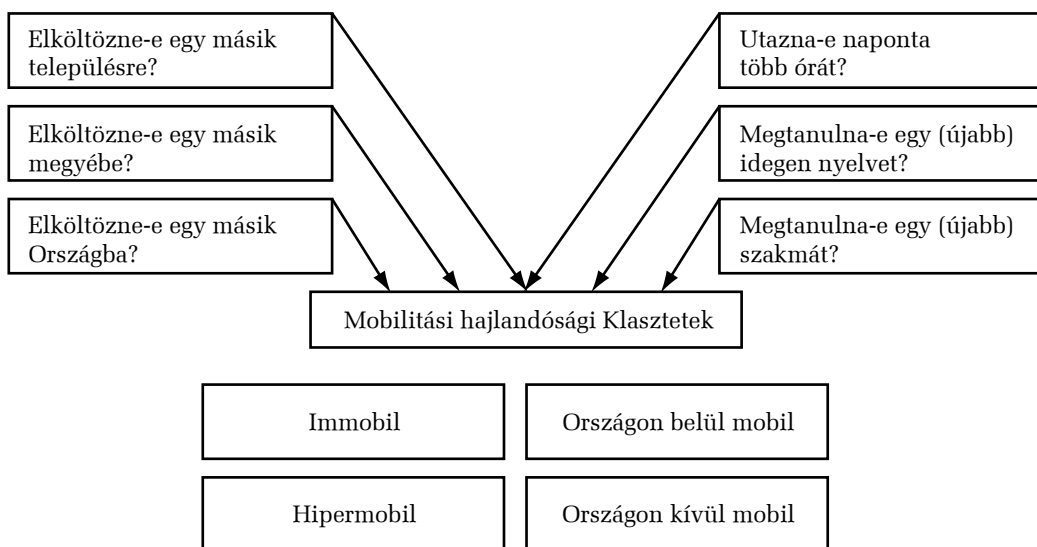
- Immobil (26%) csoportba tartozó fiatalok, annyira ragaszkodnak a lakhelyükhöz, hogy leginkább nem költöznének sehova, nem tanulnának (újabb) nyelvet, (újabb) szakmát se nagyon, egyedül a mindennapos hosszú utazásra mutatnak az átlagnál nagyobb hajlandóságot.

- Hipermobil (24%) csoportba kerültek azok a fiatalok, akik az átlaghoz képest minden területen (költözés-utazás-tanulás) nagyobb hajlandóságot mutatnak.
- Országon belül mobil (25%) jellemzővel írjuk le azokat, akik az átlaghoz képest csak az országon belüli költözésre (másik településre, másik megyébe) lennének hajlandóak.
- Országon kívül mobil (25%) a fiatalok azon része, akik országon belül nem, de egy másik országba hajlandóak lennének elköltözni, ami azt is jelenti, hogy egyben átlagon felül lennének hajlandóak megtanulni egy (újabb) idegen nyelvet.

Mobilitási hajlandóság az egyes társadalmi csoportokban

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy milyen társadalmi-gazdasági tényezők befolyásolják a mobilitási hajlandóságot. Összességében megállapítható, hogy a kor kivételével az ún. kemény változók, bár nem „egyetlenre” módon, de szignifikáns magyarázóerővel magyarázzák a mobilitási hajlandóságot. (5. táblázat)

3. ábra. A mobilitási hajlandósági klaszterek

5. táblázat. A mobilitási hajlandóság összefüggései az alapvető szocio-demográfiai változókkal (N=1500)

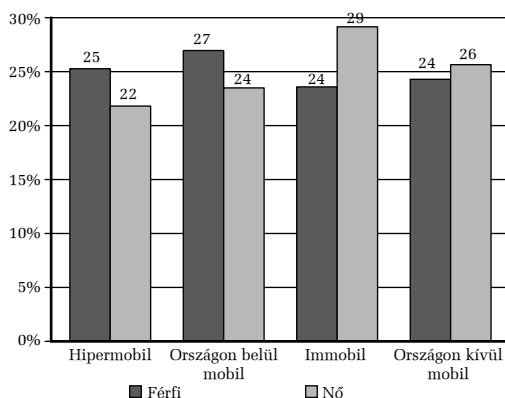
Szocio-demográfiai jellemzők	Pearson-féle Khí	Szignifikancia
Nem	7,989	0,046
Iskolai végzettség	30,504	0,000
Településtípus	70,323	0,000
Régió	119,261	0,000
Korcsoport	0,822	0,844
Szubjektív anyagi helyzet	28,146	0,005
Foglalkozás	32,397	0,000

Az adatok alapján határozottan úgy tűnik, hogy a társadalmi-gazdasági státusz egyenesen arányos a mobilitási hajlandósággal, azaz Magyarországon a fiatalok azon csoportjai hajlandóak inkább a mobilitásra, amelyek kedvezőbb helyzetben vannak és azok a társadalmi csoportok a legkevésbé mobilak, akiknek elvileg a legnagyobb szükségük lenne rá, hiszen rossz anyagi helyzetben vannak, elmaradott régióban, kistelepülésen élnek, alacsony iskolai végzettségűek, munkanélküliek. Ez alátámasztja a migrációt csupán mint gazdasági húzó- (a befogadó ország, település részéről- pl. magasabb bérek) és taszító (a kibocsátó település, térség stb. részéről jelentkező- pl. alacsony foglalkoztatottság) tényezők kölcsönhatásaként leíró elmélet bírálatát. Az elmélet értelmében a szegényebb társadalmak leghátrányosabb helyzetben levő tagjai akarnának leginkább részt venni a munkaerő migrációban, de ez mindeddig nem látszik beigazolódni, hiszen nem rendelkeznek a szükséges erőforrásokkal. (Portes-Böröcz, 1989) Ezzel nem tagadjuk a gazdasági tényezők hatását a migrációs döntésre, csak hangsúlyozzuk: más jellegű (pl. lelki/érzelmi) tényezők is erőteljesen befolyásolják a vándorlási szándékot és megvalósítását. Bizonyítja mindezt az, hogy az anyagiak hiánya a második leggyakrabban említett a gátló tényezők között, minden ötödik (22%) fiatalnak kedvét szegi a külföldre vándorlástól; illetve a pénzszerzés jelenti a legnagyobb motivációt. Ám a leggyakoribb gátló tényező a családdhoz való ragaszkodás,⁵ ami a fiatalok több

mint negyedét (28%) tartja itthon (bővebben ld. alább).

A nem és a mobilitási hajlandóság összefüggéséből megállapítható, hogy a férfiak mobilabban a nőknél, ami a nők esetében nagyobb fokú helyhez kötöttséget jelent. Ez kissé eltér az eddigi tapasztalt trendtől, a '90-es évek elejétől ugyanis a nők aránya kis mértékben meghaladta a férfiakét az ideiglenes és az állandó vándorlók, de az egy településen belül mozgók/költözők körében is. A nők ezt az „előnyüket” az új évezred első éveiben is megőrizték, arányuk 54 százalék fölötti volt. (Dövényi, 2007) További kutatások szükségesek, hogy kiderüljön: csakugyan a trend megváltozásáról van-e szó. A férfiak elsősorban az országon belül mobilak és a hipermobilak csoportjában képviseltetik magukat a mintabeli arányszámukhoz képest jelentősebb mértékben.

4. ábra: A mobilitási hajlandóság összefüggései a nemmel (%), N=1461

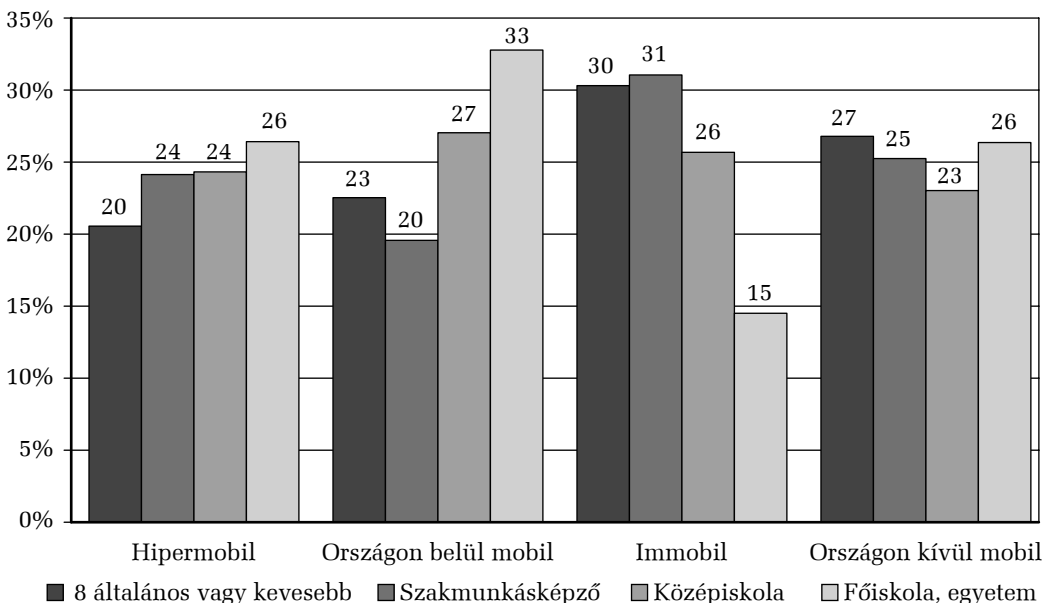
Annak, hogy a nők aránya ennyire magas (29%) az immobil csoportban, egyik lehetséges oka az, hogy a mintába került nők jelentős része inaktív, ezen belül GYES–GYED-en van otthon. Mivel Magyarországon kevésbé elterjedt a részidős foglalkoztatás és a távmunka, azt kell mondanunk, hogy ezek az emberek nem részei a munkaerőpiacnak. A szülési szabadságon lévő nők közel négytizede (37%) az immobil kategóriába került, ez azt jelzi, hogy a (kis)gyermekesek számára nem úgy (nem akkora tétként) jelenik meg a munkaszerzés, mint egy hasonló korú, de gyerektelen fiatal esetében.

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy az iskolai végzettség (valamennyire) lineárisan összefügg a mobilitási hajlandósággal, amint ezt a munkaképes korú népesség egészében is megfigyelték már. (Hárs, 2004) Sőt egyes kutatók az iskolázottság és a távolság között is összefüggést találtak: nagyobb távolságra inkább az iskolázottabbak költöznek; kis távolság esetében a jövedelem nagysága a döntő tényező. (Cseres–Gergely, 2004) Esetünkben egyértelműen a főiskolát és egyetemet végzettek csoportjában találjuk a teljes mintabeli arányukhoz képest a

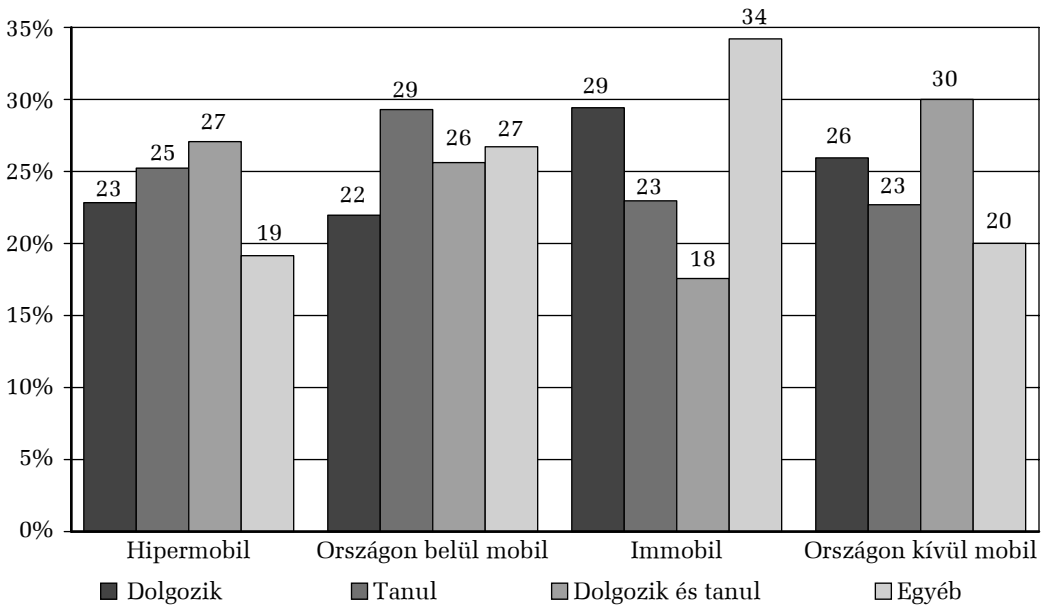
legtöbb mobil fiatal. Ez részben azzal magyarázható, hogy sok felsőfokú végzettségű fiatalnak már tanulmányai folytatása végett vállalnia kell(ett) a vándorlást, ami növelheti a további mobilitási hajlandóságot. (Massey et al., 1993) Másfelől ők azok, akik leginkább törekednek az esélyt biztosító szellemi és anyagi tőke felhalmozására, és ennek legfőbb eszközét a nemzetközi migrációban látják. Korunk felfogása szerint a különböző földrajzi helyeken szerzett tapasztalat és kapcsolati tőke az emberi erőforrás szerves része. (Rédei, 2006) (5. ábra)

Az alábbi ábrán megfigyelhető, hogy az iskolai végzettség megosztja a fiatalokat abban a tekintetben is, hogy milyen irányba lennének hajlandóak „mozdulni” egy jobb munkahely megszerzésének érdekében. Látható, hogy a legfeljebb általános iskolát végzettek és a szakmunkások a legkevésbé mobilak, legfeljebb az országon kívülre tekintgetnek. Amennyiben kiszűrjük azokat, akik jelenleg kizárólag tanulással töltik az idejüket, valamint az inaktívakat és a munka mellett tanulókat, akkor világosan kirajzolódik, hogy a legfeljebb nyolc osztályt végzett jelenleg dolgozók fele (52%) az immobil csoportba tartozik.

5. ábra. A mobilitási hajlandóság összefüggései az iskolai végzettséggel (N=1462)

6. ábra. A mobilitási hajlandóság összefüggései a foglalkozási státusszal (N=1463)

Figyelemreméltó összefüggéseket találunk, ha a foglalkozási helyzet szerint vizsgáljuk meg a mobilitási hajlandóságot. Megfigyelhető, hogy a legkevésbé mobil csoportot az „egyéb” foglalkozásúak jelentik, ahol a kismamák, a háztartásbeliek és a munkanélküliek vannak. Tovább szűkíteni az elemzést ezekre a csoportokra nem lehetséges, részben a cellák csekély elemszáma miatt, részben azért, mert úgy tűnik, hogy nincs szignifikáns különbség az említett csoportok között a mobilitás hajlandóságában. (6. ábra)

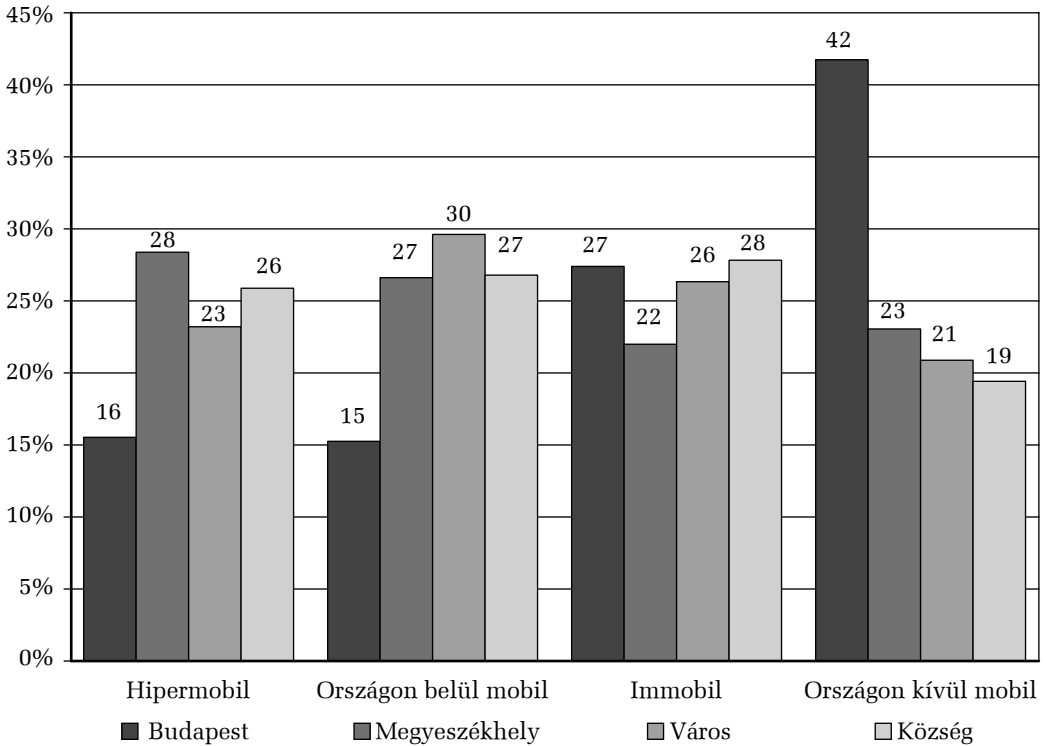
Az „egyéb” foglalkozásúak mellett a legkevésbé mobil csoport a főfoglalkozásban dolgozók csoportja, akik egyedül a külföldi munkavállalásban látnak az – átlaghoz képest nagyobb – fantáziát. A legmobilabb csoportot egyértelműen azok alkotják, akik jelenleg is törekednek a mobilitásra, azaz munka mellett tanulnak. A csoportban jelentős arányt képviselnek azok, akik különösen külföldre mennének, de erős megkötés nincs, hogy melyik irányba lennének hajlandóak „mozdulni”. A fenti ábra azt is elárulja, hogy a jelenleg főfoglalkozásukban tanulók egyelőre „országon belül képzelik el a

jövőjüket” azaz leginkább országon belül hajlandóak a mobilitásra.

A mobilitási hajlandóság településtípus szerinti vizsgálata során a legmarkánsabb különbséget a Budapesten lakók esetében figyelhetünk meg, az egyik „a világ minden kincséért sem” menne el a magyar fővárosból, a másik csoportra ugyanakkor óriási hatással van a külföld vonzereje. Láthatóan a községekben lakókat köti meg leginkább az a helyzet, amelyben jelenleg élnek, közöttük a legmagasabb az immobilak aránya, továbbá legkevésbé azok aránya, akik „ellátnak az ország határain túlra”. (7. ábra)

A megyeszékhelyeken lakók ragaszkodnak legkevésbé jelen helyzetükhöz, de igazán karakteresen az átlaghoz képest kevesebben tudják megfogalmazni preferenciáikat, azt is mondhatnánk, hogy a megyeszékhelyeken lakókat sokkal inkább lehetne szinte bármivel mobilitásra bírni, míg a kisebb városokban lakók inkább az országon belüli mobilitásban, a községben lakók a helyben maradásban, a fővárosiak a külföldben látnak fantáziát.

7. ábra. A mobilitási hajlandóság összefüggései a településtípussal (N=1463)

Már a településtípus esetén látottak „megelőlegezik” az alábbi – a mobilitási hajlandóság regionális – összefüggésének egyes jellegzetességeit. Jól látható, hogy Közép-Magyarországon lakók a leginkább hajlandóak a külföldi mobilitásra, elsősorban Budapest hatása miatt, ahol – mint fentebb láttuk – különösen magas az országon kívül mobilak aránya. A leginkább mobil régiókat az Alföldön találjuk (Észak-Alföld és Dél-Alföld), amelyek lakói inkább az országon belül lennének hajlandóak elköltözni egy jobb munkalehetőség kedvéért. Általánosságban igaz, hogy a kedvezőtlen helyzetű régiók lakói, hasonlóan a községek lakóihoz (amivel van is átfedés) nem látnak túl az ország határára. (8. ábra)

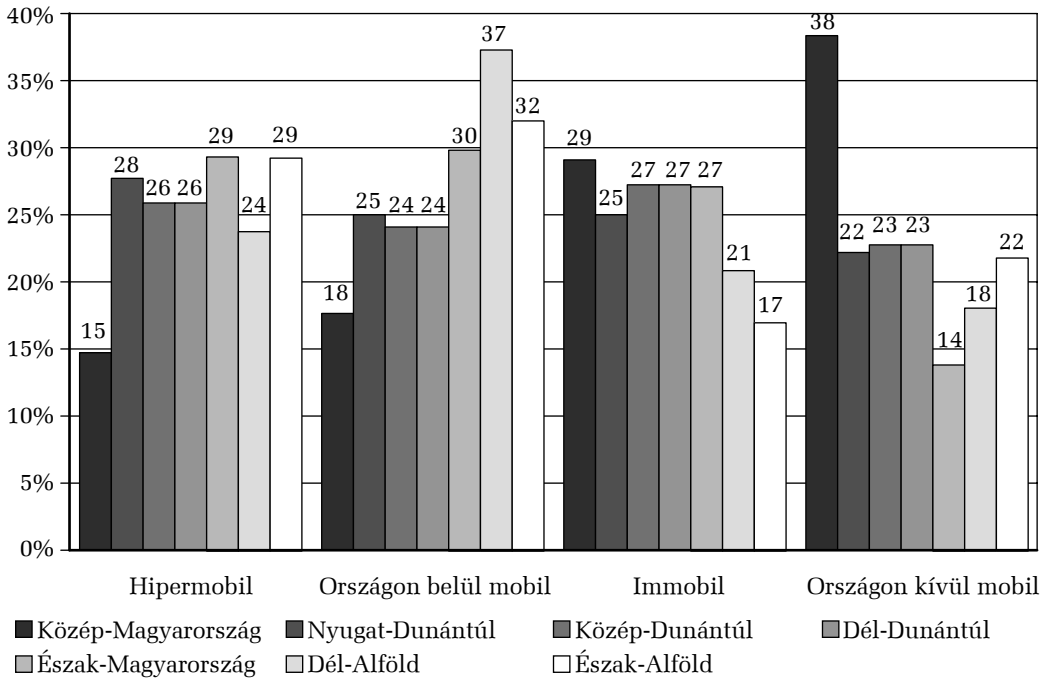
Az anyagi helyzet mobilitási hajlandóságra történő hatásának vizsgálata megerősíti azt a feltételezést, amelyet az előző összefüggések során megsejthettünk, azaz, hogy a társadal-

mi-gazdasági státusz egyenesen arányos a mobilitási hajlandósággal, azaz Magyarországon a fiatalok azon csoportjai hajlandóak inkább a mobilitásra, amelyek kedvezőbb (anyagi) helyzetben vannak. (9. ábra)

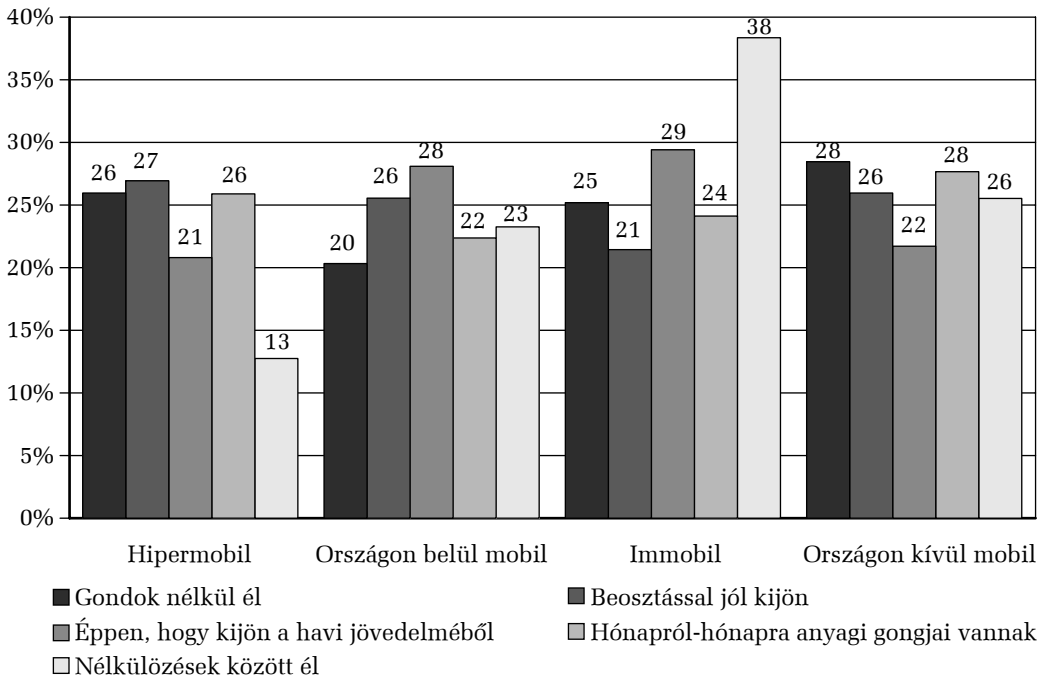
A kedvezőtlen anyagi helyzet megkötő ereje a fenti ábrán is látszik, hiszen azok közül, akik nélkülözések között kénytelenek élni, legfeljebb az országon kívül látnak (az átlaghoz képest) többen esélyt, de legtöbben nem hajlandóak szinte semmit sem tenni annak érdekében, hogy egy jó munkahelyhez juthassanak.

Vajon elképzelhető, hogy az immobil, egyben kedvezőtlen helyzetben lévők elégedettek a sorsukkal, ezért nem kívánják változtatni? A kérdőívben egy részletes kérdéscsoporttal megkíséreltük felmérni a fiatalok elégedettségét. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az egyén mennyire elégedett:

8. ábra. A mobilitási hajlandóság regionális összefüggései (N=1460)

9. ábra. A mobilitási hajlandóság összefüggései a szubjektív anyagi helyzettel

- a szakmai előmenetelével, karrierjével,
- munkavállalási lehetőségeivel,
- tanulási, önképzési lehetőségeivel,
- életszínvonalával,
- személyes élettervei megvalósulásával,
- jövőbeli kilátásaival.

Szerencsés módon a fenti kérdésekre adott válaszok egy koherens struktúrába rendezhetőek (főkomponens módszerével aggregálhatóak), amellyel megvizsgálva az anyagi helyzetet azt találtuk, hogy a hagyományosan kedvezőtlen helyzetben lévők (alacsony iskolai végzettségűek, kistelepülésen élők, rossz anyagi helyzetűek) általában jóval elégedetlenebbek sorsukkal, mint a többiek. Habár azt várhatnánk, hogy a mobilitási hajlandósága azoknak lényegesen nagyobb, akik elégedetlenek a helyzetükkel, ez nincs így. Nem találtunk szignifikáns összefüggést a két változó között, ráadásul az adatokból inkább következtethetünk arra, hogy az elégedettek mobilabbak, mint azok, akik nincsenek megelégedve a sorsukkal.

Segítő és gátló tényezők a külföldi mobilitásban

Mint már fentebb bemutatottuk, a 18–29 éves fiatalok kb. negyede (26%) tartozik az immobil csoportba. Ez a csoport kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzetben van, amely bár helyzetével teljesen elégedetlen, ugyanakkor nem, vagy alig hajlandó bármit is tenni annak megváltoztatása érdekében. A következőben azt fogjuk megvizsgálni, mi lehet az a tényező, amely rábírhatja a fiatalokat a mobilitásra és melyek azok a tényezők, amelyek megkötik az egyént, a legsúlyosabb esetben beleragasztják abba a nyomorúságos helyzetbe, amelyből nem tud és sok esetben már nem is akar kikeveredni.

A kérdőíves kutatásban választ kerestünk a lehetséges motivációkra, azaz miért mennének, vagy nem mennének a fiatalok külföldre. A fiatalok válaszai azt mutatják, hogy a legjelentősebb vonzereje a pénzszerzési tényezőnek van, a fia-

talok majdnem 90 százaléka kimenne külföldre pénzszerzés céljából, több mint felük (57%) nyelvet szeretne tanulni és négytizedük (42%) kalandra, tapasztalatra vágyik. Hasonló képet mutat az is, hogy fontolóra vették-e már a tartós külföldi tartózkodást, amit mindössze öt százalékuk tett kifejezetten a tanulás céljával. További egynegyedüket (38%) a tanulás és munka, míg harmadukat kizárólag a munka motiválta, a maradék nagyjából minden harmadik válaszadó tömörítő csoport nem gondolkodott még el a külföldi tartózkodáson. Érdekes példát szolgáltat egy tavalyi, kőszegi fiatalok körében végzett kutatás. Figyelemre méltó, hogy az aktív kőszegi fiatalok tizede dolgozik külföldön, nagy valószínűséggel elsősorban a szomszédos Ausztriában. A kőszegi kutatásból kiderül, hogy a fiatalok többsége nyitott a külföldi munkavállalás irányába, a többség vagy dolgozott már külföldön, vagy még nem volt rá alkalma, azonban már gondolkodott rajta. (Diósi–Székely, 2009) Fontos megemlítenünk, hogy a fiatalok többsége szeret itthon élni, mindössze tizedük (11%) menne el azért, mert nem szeret itthon lenni, ebből arra következtethetünk, hogy az itthon lét igen értékes számukra.

A határon túli mobilitás gátló tényezőire kérdezve elmondhatjuk, hogy a fiatalok leginkább a család miatt (28%) maradnának itthon, de fontos szerep jut a hazához, lakhelyhez való kötődésnek (13%) és a barátok visszatartó ereje is jelentős (7%). Ha összeadjuk ezeket és hozzávesszük azokat is, akik egyedül nem mernek belevágni (18%) láthatjuk, hogy a fiatalok kétharmadát (66%) a közvetlen környezete tartja vissza leginkább attól, hogy külföldön vállaljon munkát, vagy folytasson tanulmányokat. Az, hogy valaki nem mer egyedül nekivágni, utalhat arra, hogy nem rendelkezik kellő ismeretekkel a vándorlás „(ügy)menetéről”, a befogadó országról, illetve a migráns kapcsolatok szűkösségére.⁶ Ez utóbbiról bővebben az utolsó fejezetben lesz szó.

Érdekes arra is figyelmet fordítani, hogy a fiatalok egyötöde (22%) az anyagi lehetőségek hiánya miatt nem menne külföldre. Továbbá viszonylag kevés azoknak az aránya, akik vala-

milyen adminisztratív korlátot említenek, ami két dolgot jelenthet: egyrészt nincsenek igazán adminisztratív korlátok és könnyen megvalósítható a külföldi mobilitás, vagy a fiatalok annyira nem foglalkoztak ezzel a gondolattal, hogy nem tudják, milyen lehetőségeik vannak.

Megvizsgáltuk azt is (mindenkinél), hogy milyen hosszú külföldi tartózkodást tud elképzelni, amelyet most a mobilitási hajlandóság megoszlásában mutatunk be. Az alábbi táblázatnak az az üzenete, hogy a hipermobil csoport túlnyomó többsége (84%) a külföldi tartózkodás időtartamában is rugalmas, hasonlóan az országon kívül mobil csoport kétharmadával (68%). Érdekes helyzetben van az immobil csoport, hiszen az ide tartozó fiatalok kétharmada (68%) mégiscsak el tudná képzelni, hogy külföldre menjen, többségük egy hónapnál hosszabb, de fél évnél rövidebb időtartamot preferál. (6. táblázat)

Munkaerő-piaci tapasztalatok hatása a mobilitásra

Ebben a fejezetben a mobilitási hajlandóságot és a jövőbeli elképzeléseket vetjük össze a koráb-

bi munkaerő-piaci tapasztalatokkal. Kitérünk a szakterületekre, a szakmai karrier értékelésre, a munkanélküliséggel kapcsolatos tapasztalatokra.

Az online kérdőíves vizsgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy a 18–29 éves fiatalok túlnyomó többségének van már munkatapasztalata, mindössze minden tizedik (11%) kérdezett állította magáról, hogy soha nem dolgozott ezelőtt és jelenleg sem dolgozik, és ugyanennyien (10%) vannak azok a fiatalok is, akik első munkahelyükön dolgoznak. A kérdezettek közel fele (48%) pillanatnyilag is és korábban is aktív volt. Minden harmadik fiatal (32%) bár dolgozott már valamit, jelenleg nem folytat kereső tevékenységet. (7. táblázat)

A mobilitási hajlandóságot szignifikánsan magyarázza a munkatapasztalat is, ezen belül a korábbi munkatapasztalat befolyásolja legerősebben. A legmobilabb csoportok így azok lesznek, akiknek korábban volt munkatapasztalatuk, de jelenleg nem dolgoznak, illetve azok, akik jelenleg is aktívak. Ezekben a csoportokban minden negyedik válaszoló hipermobil; akik jelenleg nem dolgoznak, inkább országon

6. táblázat: Határon túli mobilitás időtartama a klaszterek szerinti bontásban (N=1464)

	Nem, csak Magyarországon tudom elképzelni az életem	Egy hónapnál rövidebb időre	Egy és hat hónap közötti időre	Akár fél évnél hosszabb időre is	Összesen
Hipermobil	2%	2%	11%	84%	100%
Országon belül mobil	10%	11%	37%	41%	100%
Immobil	32%	14%	36%	18%	100%
Országon kívül mobil	3%	5%	24%	68%	100%

7. táblázat. Munkatapasztalat a fiatalok között (N=1500)

	Nem dolgozik	Dolgozik	Összesen
Nem dolgozott ezelőtt	11%	10%	20%
Dolgozott már	32%	48%	80%
Összesen	42%	58%	100%

belül, míg akik most is aktívak, országon kívül lennének mobilabbak (az átlagos mobilitási hajlandósághoz képest). Akik az első munkahelyükön dolgoznak, összességében kevésbé mobilak, esetükben nyilván egyelőre a tapasztalat-szerzés fontos. (8. táblázat)

Nem meglepő, hogy összességében a munkatapasztalattal nem rendelkező kérdezettek a legkevésbé mobilak, mert jelenleg még tanulnak (több mint 80%), ráadásul többségük (53% középiskolában, vagy szakmunkásképzőben) így kevésbé gondolkodnak még azon, hogy milyen munkát végeznének, költöznének-e egy jobb állás reményében stb. Nagyon figyelemreméltó ugyanakkor, hogy minden harmadik (34%) munkatapasztalattal nem rendelkező fiatal kizárólag az országon belüli mobilitásra hajlandó. Ha megnézzük, hogy milyen területi jellemzőkkel bírnak azok a munkatapasztalattal nem rendelkező, csak országon belüli mobilitásra hajlandó fiatalok, megfigyelhetjük, hogy leginkább az észak-magyarországi régióban élnek és a teljes mintabeli arányokhoz képest nagyobb arányban szerepelnek köztük a kistele-püléseken és a kisebb városokban lakók.

Foglalkozás – szakterület

A karriermobilitás általában a nemzedékek közötti mobilitásnál kisebb mértékű és az életkor növekedésével csökken. A mozgások nagyobb része felfelé irányuló: egy alsóbb pozícióból induló magasabb szintű pozícióba érkező

elmozdulás. A karriermobilitás jelentős részét a rendszerint alacsonyabb, pályakezdő pozícióból a származási pozícióba való visszatérés képezi. (Kurz-Müller, 1998)

A mintába került fiatalokról elmondható, hogy képzettségükhöz, szakterületükhöz képest változatos területeken, munkakörökben dolgoztak eddig. Mindössze a kérdezettek hetede (14%) dolgozott minden esetben a képzettségének, szakterületének megfelelő munkakörben, a többség tehát kényszerből vagy egyéb okból hajlandó volt a szakmai mobilitásra, olyannyira, hogy minden negyedik (25%) egyáltalán nem dolgozott még a szakmájában.

Habár az eddigiek alapján azt gondolhatnánk, hogy azok, akik több és többféle munkát végeztek eddigi életükben inkább mobilak, míg azok, akik mindig egy helyen dolgoztak, kevésbé hajlandóak a munkahely-változtatásra, költözésre, tanulásra egy jobb állás kedvéért, a változók közötti összefüggés ennél sokkal bonyolultabb és annak ellenére, hogy az összefüggés statisztikailag szignifikáns, nagyon gyenge, nem árt tehát óvatosan kezelni a kérdést.

Kevésbé okoz meglepetést, hogy azok csoportjában, akik mindig a képzettségüknek megfelelő munkát végeztek – mintabeli arányukhoz képest – felülreprezentáltak az alacsony mobilitási hajlandósággal rendelkezők, ugyanakkor jócskán felülreprezentáltak a legmobilabb csoport tagjai is. Azok között, akik többnyire a szakmájukban dolgoztak, leginkább a „outlander” attitűd felülreprezentált, míg akik inkább nem a szakmájukban dolgoztak, csak az országon belül mobilak,

8. táblázat. Munkatapasztalat hatása a mobilitási hajlandóságra (N=1464)

	Nincs munkatapasztalata	Jelenleg dolgozik	Korábban dolgozott	Aktív	Összesen
Hipermobil	17%	22%	25%	25%	24%
Országon belül mobil	34%	24%	26%	23%	25%
Immobil	32%	29%	25%	25%	26%
Országon kívül mobil	16%	24%	24%	28%	25%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

akárcsak azok, akik szinte soha nem a szakmájukban dolgoztak. (9. táblázat)

A mintába került fiatalok átlagosan közel négy (3,7) munkahelyen dolgoztak már, mindent közel három (2,8) területen tettek. Háromnegyedik legfeljebb három területen és legfeljebb négy munkahelyen dolgozott eddig. A tanulás melletti munkavállalással az első munkahely (az iskola befejezését követő, első főállású foglalkozás) egyre inkább átmenetivé válik. A magyar munkaerőpiac a „belül levőket” védi, a „kívül levőknek” nehéz egyáltalán belépniük a munkaerőpiacra. Ezért a fiataloknak némely esetben érdemes lehet elvállalni egy kevésbé kedvező munkát és már bent levőként keresni a jobb lehetőséget (Róbert, 2004).

Az előbbi kérdéshez hasonlóan a területek és munkahelyek száma sincs erős hatással a mobilitási hajlandóságra, olyannyira, hogy az eddigi területek száma nem mutat szignifikáns kapcsolatot a mobilitási hajlandósággal. Habár a munkahelyek száma statisztikai értelemben szignifikánsan összefügg a mobilitási hajlandóság tipológiával, ez azonban nem erős összefüggés, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a hipermobil és az immobil csoport között a különbség mindössze átlagosan „kétharmadnyi munkahely”.

Szakmai pályafutás

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy azok a fiatal pályakezdekők, akik gyorsan mun-

kába álltak, nagyobb mértékben voltak felfelé mobilak szemben a munkaerőpiacra később, nehezebben belépő társaikkal. Erre egy lehetséges magyarázat az, hogy a gyorsan, könnyen munkába állókra nagyobb igény volt, ezért a feljebb jutás útja is inkább nyitva állt előttük. Egy másik magyarázatot a flexibilis pályakezdes elmélete nyújthat, mely szerint a gyorsan belépők között többen vannak a végzettségüknek nem megfelelő, alacsonyabb presztízsű munkalehetőséget elfogadók, akik később korrigálják ezt az alacsonyabb szinten történt pályakezdesét; feljebb lépnek azáltal, hogy végzettségüknek megfelelő munkát kapnak (Balogh-Róbert, 2008).

A mintába került fiatalok különféleképpen ítélték meg saját szakmai pályafutásukat. A kérdezettek harmada (31%) értékelte saját pályafutását felívelőnek, valamivel kevesebben (28%) érzékelnek stagnálást és hét százalékuk kifejezetten hanyatlónak érzékeli pályafutását (akik közül a többség nem dolgozik, munkanélküli). A többiek, azaz minden harmadik kérdezett (34%) hullámnak értékelte szakmai pályáját.

A szakmai pályafutás és a mobilitási hajlandóság kapcsolata a következőképpen jellemezhető: csupán azok között van a mintabeli arányhoz képest több hipermobil fiatal, akik szakmai pályafutásukat felívelőnek értékelték. A hullámnak pályával jellemezhető fiatalok között felülreprezentáltak az immobil attitűddel rendelkezők, míg a stagnáló pályával bíró kérdezettek gyakorlatilag semmiben sem különböznek az átlagtól. (10. táblázat)

9. táblázat. A szakképzettségnek megfelelő munka hatása a mobilitási hajlandóságra (N=1160)

Az eddigiekben képzettségének megfelelő munkát végzett-e?	Minden esetben	Többnyire	Kevésbé	Soha	Összesen
Hipermobil	31%	25%	22%	23%	25%
Országon belül mobil	21%	19%	28%	28%	24%
Immobil	27%	25%	24%	26%	25%
Országon kívül mobil	20%	31%	26%	23%	26%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

10. táblázat. A szakmai pályafutás megítélése és a mobilitási hajlandóság összefüggései (N=1159)

Szakmai pályafutás megítélése	Felívelő	Hullámzó	Stagnáló	Hanyatló	Összesen
Hipermobil	30%	24%	24%	12%	25%
Országon belül mobil	26%	22%	25%	27%	24%
Immobil	21%	28%	25%	29%	25%
Országon kívül mobil	24%	27%	26%	33%	26%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

A legérdekesebb csoportot azok a fiatalok alkotják, akik hanyatlóan értékelték pályafutásukat. Körükben mindössze fele akkora a hipermobilak aránya, mint a teljes mintában. Habár arányaiban itt van a legtöbb immobil, egyben itt van a legtöbb egyértelmű irányultsággal rendelkező mobil fiatal is. Ez azt jelenti, hogy azok közül a fiatalok közül, akik hanyatlónak érzik a pályájukat – bár sokan szinte semmit nem lennének hajlandók megtenni egy jobb állás reményében – a többség (60%) világos preferenciákkal bír, hogy mire lenne hajlandó. Minden harmadik (33%) hanyatló pályájú fiatal inkább az országon kívüli munkában gondolkodna, míg ennél valamivel kevesebben (27%) kizárják a külföldet és Magyarországon belül mobilizálhatóak.

Atipikus foglalkozások, munkanélküliség

Magyarországon jelentősen csökkent a foglalkoztatás a rendszerváltást követően, és azóta is nagyon alacsony szinten maradt, amennyiben az Európai Unió átlagával hasonlítjuk össze. Egyik hazai, retrospektív (visszatekintő) adatokat alkalmazó kutatás kimutatta, hogy a vizsgált egyének társadalmi helyzetét és státusát jelentős mértékben meghatározta az, hogy a munkaerőpiacon való részvétele folyamatos volt vagy kényszerű, illetve szándékolt megszakításokkal volt csak jelen. (Kolosi-Róbert, 2004) Köztudott, hogy Magyarországon uniós összehasonlításban rendkívül alacsony a fiatalok foglalkoztatottsága is. A pályakezdők közül az egyetemi és a főiskolai végzettségűek helyez-

kednek el a leggyorsabban, a legjobb eséllyel. Magyarországon az ezredfordulón a főiskolai és egyetemi végzettségűek részaránya az összes regisztrált munkanélkülinek 2–3 százalékát tette ki, de a '90-es évek legkevesébe kedvező hónapjaiban sem haladta meg a 4 százalékot. (Vámos, 2000) Az új évezred kezdetén viszont növekszik a diplomás munkanélküliek aránya: a főiskolai végzettségűek munkanélküliségi rátája 4, az egyetemet végzettké 7 százalékra emelkedik 2002-re. (Galasi, 2004)

Az ifjúsági munkanélküliség leginkább strukturális okokkal magyarázható, ami azt jelenti, hogy a (munkaerő-piaci) kereslet és kínálat nem illeszkedik egymáshoz. Vámos szerint a munkaerő-piaci egyensúly megteremtése elsősorban az oktatási rendszer megfelelő reagálásán múlik: a szakképzési rendszer felzárkóztatásán van a sor. Ide tartozik: a korszerű munkamegosztás kialakítása az iskolai képzés és felsőoktatás között, a szakképzési struktúrában és a bizonyítványok jogosító hatályában az ismeretek konvertálhatóságának és helyettesíthetőségének figyelembe vétele; és a minőséget, szakszerűséget a rendszer fenntartóerejeként kellene kezelni. (Vámos, 2000)

A 15–29 éves korosztály ötöde (22%) aktív a munkaerőpiacon, szemben az uniós átlaggal, ahol a fiatalok több mint harmada (36%) aktív. A fiatalok alacsony foglalkoztatottsága mellett 2005-től az ifjúsági munkanélküliség tekintetében is rontjuk az európai átlagot, ami számokban azt jelenti, hogy a magyar 15–24 évesek ötöde (20%) munkanélküli, szemben az uniós átlaggal, ahol a munkanélküli fiata-

lok aránya 16,8 százalék. A fővárosi fiatalok negyede (24%), országosan harmada (34%) volt már munkanélküli. Részből a munkanélküliség fenyegető réme miatt a be nem jelentett munkavégzés nagyobb arányban jellemzi a korosztályt, mint a felnőtteket. Az EU átlagához képest nagyon alacsony az atipikusan foglalkoztatott (EU-15 5%), valamint a vállalkozó fiatalok aránya Magyarországon. A vállalkozók, a már munkát vállalt fiatalok mindössze három százalékát teszik ki.

A mintába került fiatalok negyete (42%) mondta azt magáról, hogy jelenleg nem dolgozik, többségük tanul még (az összes fiatal 27%-a) és összességében a fiatalok hetede az, aki (15%) nem tanul és nem is dolgozik.

Megvizsgáltuk azokat a foglalkozásokat, és foglalkoztatási formákat, amelyek kevésbé jellemzőek a 18–29 éves fiatalokra. Ilyen kevésbé jellemző forma, hogy valaki vállalkozóként keresi a kenyerét. Magyarországon nem gyakori, de a mintánkba került majd minden ötödik fiatalot jellemez (19%), hogy legalább hetente fél napot munkahelyétől távol dolgozik, kvázi távmunkában. A hipotézisünk az volt, hogy ezek a formák az egyén mobilitási hajlandóságára is befolyással vannak, ugyanakkor a statisztikai elemzés nem mutatott szignifikáns kapcsolatot sem a vállalkozói lét, sem a távmunka és a mobilitásai hajlandóság között.

Összességében a mintába került fiatalok hat százaléka állította magáról, hogy munkanélküli. Azt feltételezhetnénk, hogy a munkanélküliség erős kényszerítő erőt jelent, amely megnöveli a mobilitási hajlandóságot. A kétdimenziós keresztábra elemzés eredménye szerint azonban nincs szignifikáns összefüggés a munkanélküliség és a mobilitási hajlandóság között.⁷

Társadalmi beágyazottság hatásai a mobilitásra

A vizsgálatban résztvevő fiatalok tökéletesen érzékelik, hogy a munkaerőpiac elvárásai ma már a szakképzettségen és a végzettségen felül

a különböző személyes kompetenciákra, szakmai és gyakorlati tudásra is vonatkoznak. Ezeket a (megszerzendő) kompetenciákat – mint a vizsgálatunkból is kiderült – a fiatalok családi és szociokulturális háttere jelentős mértékben meghatározza. Bourdieu a rekonverziós stratégiákra vonatkozó nagyhatású munkája óta tudjuk, hogy ezeket a belsővé tett készségeket az oktatási rendszer nemigen képes ellensúlyozni. (Bourdieu, 1978) A kedvezőbb helyzetből indulók könnyebben helyezkednek el, a nehezebb helyzetben lévők a munkaerőpiaci versenyben eleve hátrányokkal indulnak. A kérdőíves kutatásunk eredményei – amelyeket a fókuszcsoportos vizsgálatok is igazolnak – azt mutatják, hogy az elsődleges közösségek, azaz a családi és baráti kapcsolatok támogató jellege kiemelten fontos az egyén számára az élet minden területén, így a mobilitás tekintetében is. A társadalmi beágyazottságnak összetett hatása van a fiatalok mobilitási hajlandóságára: míg a szoros családi kapcsolatok inkább kötöttséget jelentenek, addig a széles baráti, ismerősi kapcsolatok elősegítik az egyének mobilitását.

Az elsődleges társas kapcsolatok hatása

A mintába került fiatalok többsége (58%) még mindig a szüleivel él és minden huszadik (5%) él egyedül. Nagyjából minden harmadik (35%) kérdezett már saját családot alapított és házas-társsal, vagy élettárssal él együtt. Habár a kérdezettek 16 százalékának van gyermeke, összességében a gyermekes fiataloknak csak a háromnegyede (75%) él gyermekével egy háztartásban. Egyéb rokon – például nagyszülő – minden tizedik háztartásban megtalálható, míg albérlőtárs vagy munkatárs csak a fiatalok háztartásainak hat százalékában fordul elő.

A mobilitási hajlandóságot nagymértékben befolyásolja, hogy a kérdezett kikkel él együtt egy háztartásban. Összefoglalóan elmondható, hogy a származási család jelenléte inkább növeli, míg a nemző család családtagjainak jelenléte inkább csökkenti a mobilitási hajlandóságot.

Az alábbi táblázatban a háztartások generációs szerkezetét⁸ és a mobilitási hajlandóság szerepét összefoglalóan. Látható, hogy még ebben az összefoglaló összefüggésben is megmutatkozik a saját gyermek erős visszatartó ereje (gyermekes kétgenerációs modell). (11. táblázat)

Részletesebben vizsgálva a kérdést elmondható, hogy akik még szüleikkel élnek, leginkább az immobilitásban különböznek a teljes mintától, azaz körükben sokkal kisebb azok aránya, akik nem hajlanak a mobilitásra. Az immobilak alulreprezentáltsága mellett a hipermobilak és az országon belüli mobilitásra hajlandók csoportjába tartozó fiatalok felülreprezentáltak. Nem befolyásolja a mobilitási hajlandóságot, ha az ember egyedül él, vagy ha valamely távolabbi rokonával él együtt. Jelentősen csökkenti a mobilitási hajlandóságot, ha az embernek házastársa van: míg az immobilak aránya a teljes minta egynegyedét (26%) teszik ki, addig a házastárssal vagy élettárssal élők között ez az arány egyharmad (33%). Habár a házastárs-élettárs összességében csökkenti a mobilitási hajlandóságot, az élettárssal vagy házastárssal élők felülreprezentáltak a külföldre irányuló mobilitásra hajlandóságot mutató fiatalok körében. Hasonló tendencia volt tapasztalható a magyar felnőtt népesség körében a '90-es évek folyamán: míg az elvándorlók esetében a házasok aránya látványosan csökkent a nőtlenek/hajadonok javára, addig az ideiglenes vándorlók

esetében a házasok hányada megnövekedett. (Dövényi, 2007)

Akik nem rokonnal, hanem iskolatárssal, munkatárssal élnek egy háztartásban, sokkal inkább hajlandóak a mobilitásra. Körükben 38% a hipermobilak aránya. Kevésbé hajlanak a mobilitásra azon fiatalok, akiknek van gyermekük, kivétel ez alól az országon belüli helyváltoztatás. A gyermekükkel együtt élők között 38% az immobilak aránya, illetve csak ötödük számít mobilnak országok között, ráadásul minél több gyereke van egy fiatalnak, annál kevésbé mobil.

Az elsődleges társas kapcsolatok, azaz a család és legközelebbi barátok jelenlétén túl, fontosnak tartottuk megvizsgálni ezeknek a minőségét, illetve a minőség hatását a mobilitási hajlandóságra. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a kérdezettek mennyire számíthatnak a család és a barátaik segítségére (10. ábra):

- betegség,
- pénzügyi probléma,
- munkakeresés esetén.

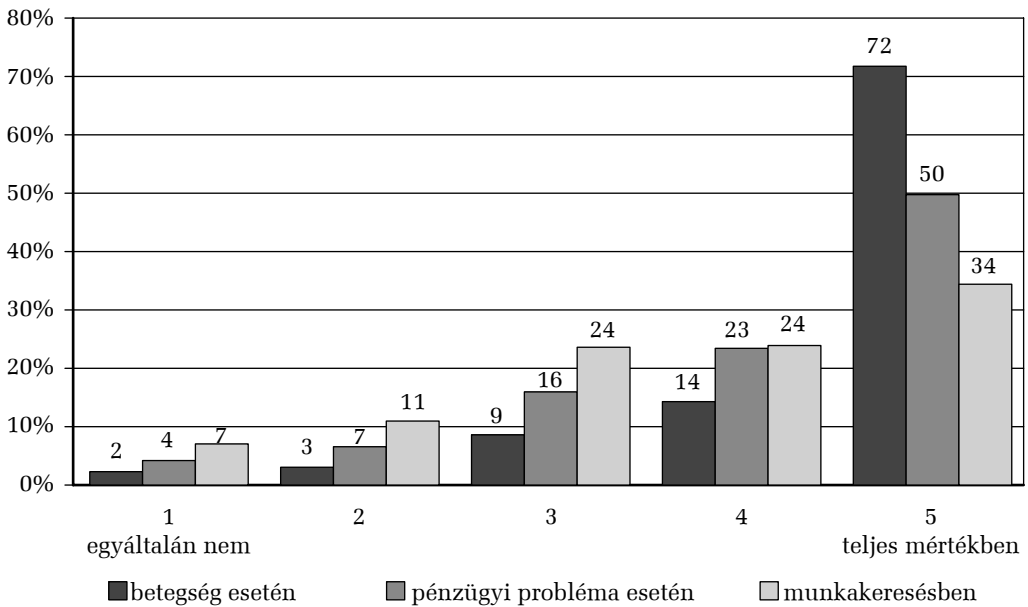
Azt találtuk, hogy a többség számíthat elsődleges társas kapcsolataira, bár ennek mértékében jelentős különbségeket figyelhetünk meg. A mintába került fiatalok leginkább betegség esetén és legkevésbé munkakeresésben támaszkodhatnak családjuk és barátaik segítségére.

Habár a kérdőívfejlesztés során az volt a hipotézisünk, hogy az elsődleges társas kapcsolatok

11. táblázat. A generációs családháztartás és a mobilitási hajlandóság összefüggései

	Hipermobil	Országon belül mobil	Immobil	Országon kívül mobil	Összesen
Felmenő kétgenerációs (szülővel, gyermektelen)	59%	59%	50%	57%	56%
Egygenerációs (sem szülő, sem saját gyerek)	33%	28%	32%	33%	32%
Gyermekes kétgenerációs (saját gyermekkel, szülő nélkül)	6%	10%	15%	8%	10%
Háromgenerációs (szülővel, gyermekkel)	1%	2%	2%	2%	2%

10. ábra. Az elsődleges társas kapcsolatok ereje – Mennyire számíthat családja, barátai segítségére...? (N=1497)

minősége lényegesen befolyásolja a mobilitási hajlandóságot, a statisztikai elemzés nem támasztja alá ezt a nézőpontot. A három szempont (betegség, anyagiak, munkahely) összevonásával létrejött aggregált változó kapcsolata nem függ össze szignifikánsan a mobilitási hajlandósággal, csupán a betegség esetére vonatkozó tényező önmagában, azonban ebben az esetben is nagyon gyenge összefüggésről beszélhetünk. A mobilitási hajlandóság összevont változóját alkotó tényezőket külön-külön megvizsgálva a társas kapcsolatok minőségét összefogó főkomponenssel azt az eredményt kapjuk, hogy mindössze két tényező, a nyelvtanulás és az ingázás esetében van gyenge szignifikáns összefüggés. A részösszefüggések azt jelentik, hogy érdemes megvizsgálunk az aggregált mutatókat alkotó szempontok önálló kapcsolatát is.

Az eredeti változók vizsgálata figyelemre méltó összefüggésekre mutat rá, a mobilitási hajlandóságot firtató kérdésekre adott válaszok kizárólag a család és a barátok pénzügyi és munkahelykeresésben nyújtott támogatásával

függnek össze, a betegséggel nem. Összességében elmondható, hogy azok a fiatalok, akik nem számíthatnak a család és a barátok támogatására, sem anyagiakban, sem a munkaerőpiacon, sokkal szélsőségesebben gondolkodnak a mobilitásról, mint azok, akik számíthatnak elsődleges társas kapcsolataikra a munkakeresésben, vagy ha pénzügyi problémájuk van. Ez annyit jelent, hogy kevesebben választják közülük a közbelső „inkább igen” vagy „inkább nem” válaszokat.

A munkakeresés és a mobilitási hajlandóság kapcsolatáról elmondható, hogy azok a fiatalok, akik a közvetlen társas kapcsolatok támogatását élvezik (erős kötések), alig különböznek viselkedésükben az átlagtól. Nehéz értelmezni azok mobilitási hajlandóságát, akik többé-kevésbé kihasználhatják az erős kötéseiket – ez a csoport valószínűleg igen heterogén.

Lényeges különbség azok között van, akik nem tudják használni a közvetlen társas kapcsolataikat. Róluk elmondható, hogy az átlaghoz képest kevésbé hajlandóak naponta jelen-

tős időt ingázni, emellett az átlaghoz képest kevésbé költöznenek országon belül, ugyanakkor azok aránya felülreprezentált, akik biztosan elköltöznenek az országon belül, vagy akár külföldre. Az újabb szakma elsajátításával kapcsolatban találunk egyedül tiszta struktúrát, ahol egyharmaduk (33%) mindenképpen hajlandó lenne tanulni.

A pénzügyi segítségnyújtással kapcsolatban is nagyvonalakban ugyanazok mondhatóak el, mint amit a munka világával kapcsolatban tapasztaltunk, azaz, akik számíthatnak erős kötésekre, lényegében nem különböznek az átlagtól. Azon fiatalok esetében, akik nem tudják kihasználni erős kötéseiket, leginkább az újabb nyelv és az ingázás elutasítása jelentős. Hasonlóan a munkakereséshez, ebben az esetben is sokkal inkább rávehetőnek tűnnek egy (újabb) szakma elsajátítására egy jobb állás reményében, mint az átlag.

Végül megvizsgáltuk, hogy hogyan értékelik a különböző segítő családi háttérű fiatalok a pályafutásuk sikerességét. Összességében megállapítható, hogy a társadalmi beágyazottság segíti a fiatalok mobilitását, azaz azok a fiatalok, akik számíthatnak családjukra és barátaikra, szakmai pályafutásukat sokkal inkább értékelik felívelőnek.

A gyenge kötések ereje

A társadalmi beágyazottságot és annak hatását a mobilitási hajlandóságra a lehető legtöbb oldalról kívántuk megközelíteni, amikor a kutatás kérdőívét összeállítottuk. Fontosnak tartottuk az elsődleges társas kapcsolatok, azaz a család és a szűk baráti kör (erős kötések) segítő és támogató hatásán túlmenően megvizsgálni azt is, hogy a szélesebb beágyazódás, azaz az ismerősi kör (gyenge kötések) milyen hatással van a magyar fiatalok mobilitására.

Fontos, a társadalmi tőkére vonatkozó elméleti állításokat igazol az empirikus vizsgálatunk. A Coleman által kidolgozott társadalmi tőke fogalma azt a funkciót határozza meg, hogy a

cselekvők számára milyen értékkel bírnak az érdekeik érvényesítésében a társadalmi struktúra különböző viszonyai. Nan Lin Colemannel egyetértve azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi erőforrásokat céljaink elérése érdekében használjuk, különösen álláskeresésnél. Nan Lin „a kötések ereje hipotézisben” azt állítja, hogy a gyengébb kötések alkalmazása pozitív összefüggést mutat a társadalmi erőforrásokhoz való hozzájutás lehetőségével és annak használatával. Habár „a pozíciók ereje hipotézis” szerint az eredeti pozíció szintje pozitív összefüggésben van a társadalmi erőforrásokhoz való hozzájutás lehetőségével, és azok használatával, ami azt jelenti, hogy akik úgymond közel vannak a tűzhöz, azok előnyösebb társadalmi státust képesek elérni, ráadásul a pozíció ereje örökségi hatásra utal, ahol az egyéni cselekvés kevésbé fontos. Ugyanakkor a kötések erejének hipotézise az egyéni cselekvés szükségességét hangsúlyozza. (Lin, 1988)

Barry Wellman és Milena Guila által jegyzett nagyhatású munka, amely az internet létrehozta közösségek viszonyait vizsgálja megállapítja, hogy ezek – azaz a virtuális közösségek – nem különböznek a „valódi” közösségektől, hiszen itt is jelen van a segítségnyújtás. A szerzők jó néhány kutatásra hivatkoznak, amelyekből kiderül, hogy a felhasználók eredményesen tudják kihasználni internetes közösségeiket információszerezés céljából. Wellmanék Granovetter gondolatai mentén továbbhaladva azt állítják, hogy az információszerezés (vagy segítségszerezés) szempontjából „fontosabb, hogy hányféle embert ismerünk, mint az, hogy hány embert ismerünk”. Így a fontos döntések meghozatala előtt, jóval hasznosabb, ha különböző társadalmi-gazdasági jellemzőkkel rendelkezők véleményét, mint hasonló háttérrel rendelkezők (hasonló) véleményét megismerni. Konklúziójuk szerint a gyenge kötések jellemezte online közösségek nagyon hatékonyan képesek ellátni az információszolgáltató, segítő szerepet. (Wellman–Guila, 1999)

Jól mutatja az egyén szélesebb közösségbe való beágyazottságát (azaz a gyenge kötésekkel

rendelkezés mértékét), hogy hány ismerőssel bírnak az online közösségi oldalakon. Azt találtuk, hogy a legtöbb ismerőst felvonultató online közösségi oldalakon átlagosan több mint 50 ismerőssel többel rendelkeznek azok, akik felvélonének érzik a szakmai pályafutásukat.

A mobilitási hajlandóság és az ismerősök száma között is szignifikáns kapcsolat van. A legtöbb ismerőse az országon belüli mobilitásra hajlandó csoportnak van, vélhetőleg a mobilitási hajlandóságát is az motiválja, hogy relatív sok ismerőse van az országban, így az esetleges költözés nem járna drámai következménnyel a társas kapcsolataira. Átlag fölötti ismerőssel rendelkezik még a hipermobil csoport, átlag alattival az országon kívüli mobilitásra hajlandó csoport és átlagosan legkevesebb ismerőse nem meglepően az immobil csoportnak van.

12. táblázat. Az ismerősök számának a közösségi oldalakon és a mobilitási hajlandóság összefüggései (N=1302)

Mobilitási hajlandóság	Ismerősök száma (fő)
Hipermobil	350
Országon belül mobil	369
Immobil	313
Országon kívül mobil	329
Átlagosan	340

Arra nem kérdeztünk rá külön, hogy a fiatalok ismerősei, családtagjai közül hányan vannak, akik földrajzilag mobilak, részük volt/van külföldi vagy belföldi vándorlásban. A közvetett migrációs tapasztalat a migráns hálózatok szerves részét képezi és nagy mértékben befolyásolja a vándorlási hajlandóságot. A különböző okokból kialakult migráns hálózatok hozzájárulnak a migráció fenntartásához. Minden egyes migráns egyre inkább kiterjeszti a hálózatot, és a költözés kockázatát csökkenti mindazok számára, akikkel kapcsolatban áll, növelve ezáltal a további migráció valószínűségét. (Massey et al, 1993) Láthatjuk, hogy az országon kívülre mobilaknak az átlagnál kevesebb ismerősük

van, ám ha ezek a kapcsolatok külföldre mutatnak, a megkérdezett fiatal nagyobb valószínűséggel dönt a külföldre vándorlás mellett, mint egy több, de hazai kapcsolatokkal rendelkező egyén. A migráns hálózatok társadalmi tőke gyanánt segíthetik a (külföldi) munkahely megtalálását. Egyes kutatók szerint a származási- és a célhely közötti kapcsolatok nem kizárólag gazdaságiak, hanem társadalmiak is, függetlenek a fennálló hálózatok további működésétől. A távolságokon átívelő kapcsolatok, a családi láncok, az új információk és az általuk kiváltott érdeklődés legalább annyira fontossá váltak a visszatérő migrációs mintában, mint a gazdasági nyereség fenntartása. (Portes–Böröcz, 1989) Az újabb kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy a migráns hálózatok migrációt ösztönző szerepe gender-függő, a nemek eltérő migrációs tapasztalatai következtében. Egyes vizsgálatok azt is kimutatták, hogy a nők migrációs készsége inkább a külföldön élő családi kapcsolathálótól függ, kevésbé a származási közösség kultúrájától. (Gödri, 2005)

Csodavárás

A legfrissebb adatok szerint a munkanélküliség réme az egyik legfontosabb probléma, amivel a mai fiataloknak meg kell birkózniuk. Az Ifjúság2008 kutatás gyorsjelentésének szerzői szerint a fiatalok rendkívül érzékenyen (és reálisan) ítélik meg korosztályuk problémáit. Az első nagymintás ifjúságkutatás (Ifjúság2000) eredményei azt mutatták, hogy a fiatalok legnagyobb problémája a munkanélküliség és a létbizonytalanság volt, aztán négy évvel később (Ifjúság2004), amikor a külső körülmények kedvezőbben alakultak, a fiatalok korosztályuk belső problémáit, a drogfogyasztás terjedését a céltalanságot emelték ki, majd 2008-ban (Ifjúság2008) az általános gazdasági helyzet romlását érzékelve ismét a létfenntartás nehézségeire helyezték a hangsúlyt.⁹ (Bauer–Szabó, 2009) Más kutatások szerint a magyar fiatalok sokkal kevésbé foglalkoznak a napi megélhetés, az anyagi létbiztonság vagy a

gazdasági instabilitás kérdéseivel. A GfK mintegy 30 országban készített 2006–2007-es felmérése szerint „erőteljesen hiányzik a reális jövőkép a magyar fiatalokból”, ami azt jelenti, hogy nem pusztán a szüleikénél jobb életre vágnak, hanem, „úgy érzik, joguk van a sok pénzhez és gazdagsághoz”. A vizsgált 13–19 évesek közel 60 százaléka egyszerűen nagyon gazdag szeretne lenni – ez az arány régiós átlagban az 50 százalékot sem éri el. (Székely, 2008)

A kutatásaink azt mutatják, hogy mindkét attitűd jelen van a fiatalok gondolkodásában. A fentiekben használt online survey-t kiegészítettük egy fókuszcsoportos kutatással, amelynek célja a más módszerekkel nehezen elérhető, a munkanélküliség szempontjából legkockázatosabb csoport a 18–29 éves alulképzett – többségében érettségi alatti végzettséggel rendelkező – fiatalok vizsgálata. A kvalitatív kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy ez a csoport viselkedik és gondolkodik legkevésbé racionálisan, az alacsony tényleges (földrajzi és szakmai) mobilitáshoz alacsony hajlandóság is társul. Az immobilitás számos okra visszavezethető, azonban az olyan kognitív tényezők, mint a bizalmatlanság, az alacsony kockázatvállalási hajlandóság kiemelkedően fontosak. További kutatásokat igényel az ezekben a csoportokban megfigyelhető csodavárás megnyugtató magyarázata. Előzetesen egy olyan hipotézist engedünk meg magunknak, miszerint a munkaerő-piaci sikertelenség a realitásoktól való elforduláshoz vezethet, ahol a racionális kalkulatív magatartást felváltja az irracionális gondolkodás. A kivezető utat jelentő mobilitás helyett a befelé fordulás válik jellemzővé. A vélt vagy valós munkaerő-piaci sikertelenség bizalmatlanságot, alacsony kockázatvállalási hajlandóságot és egy hamis kényelemérzetet alakít ki, ahol a tevőleges részvétel már nem, csak a csoda lehetséges.

Jegyzetek

- 1 A kérdőíves kutatás 1.500 18–29 éves magyar fiatal megkérdezésével készült, a minta reprezentatívnak tekinthető a nemre, településtípusra,

iskolai végzettségre és a régióra. A kutatás során internetes adatfelvétel segítségével kérdeztük meg a célcsoportba tartozó személyeket, akiket az NRC Piackutató segítségével egy 68 000 fős, online alapsokasági panelből választottunk ki. A panel elemszáma és rétegzettsége miatt az internetezőkre nézve reprezentatív, a fiatalabb korcsoportban azonban a magas internethasználat miatt kisebb megkötésekkel a teljes populációra használható.

Az adatfelvétel során az NRC a NetPanel rendszer által biztosított szűrőrendszert alkalmazza a minta kiválasztására, amely a NetPanel regisztrációs kérdőívén, és korábbi kutatások során nyert válaszokon alapul. A rendszer, a panel több mint 90 változó szerinti szűrését teszi lehetővé, kiegészülve a korábbi felmérések során nyert válaszok adta szűrési specifikációkkal. A kutatáshoz kapcsolódó főbb demográfiai változókat a NetPanel rendszer negyedévente automatikusan lekérdezi, frissíti. A folyamatos adatfrissítésnek köszönhetően a nem létező e-mail címek és a passzív paneltagokat kiszűrjük.

Online adatfelvételt elsősorban a telefonos és a személyes kérdőíves adatfelvétel helyett szokás alkalmazni, azonban bizonyos esetekben fókuszcsoportos kutatásokat is el lehet készíteni online, továbbá arra is van lehetőség, hogy a mélyinterjú technikát online változatát alkalmazzuk célcsoportunk véleményének megismerésére.

Amennyiben a megkérdezni kívánt célcsoport esetében az internetezők aránya eléri az 50%-ot és az a tény, hogy a válaszadó internetezik, nem befolyásolja a kutatás témáját, érdemes az olcsóbb és gyorsabb online adatfelvételt választani. Magyarországon az internethasználati mutatók miatt elsősorban célcsoport kutatásoknál, AB státuszú, 40 év alattiaknál, új termékek és szolgáltatások tesztelésénél, továbbá honlap és internetes alkalmazások vizsgálatánál használják az online adatfelvételt. Amennyiben a korhatárt szűkítjük, úgy a megkérdezettek végzettsége és anyagi háttere kevésbé számít.

Az internetes vizsgálatok egyik fontos előnye, hogy kiküszöbölik a kérdezői hibát: az internetes válaszadók a kérdezőbiztos által felolvasott kérdések helyett a kutató által elkészített kérdésekkel és válaszlehetőségekkel találkoznak, ezzel

is csökkenthető a kérdezői hiba nagysága. Az internetes válaszadók tapasztalatok szerint jobban átgondolják válaszaikat, (többválaszos kérdések esetében több kategóriát jelölnek be). Mivel az internetes válaszadóknak több idejük van válaszolni a kérdésekre, a kifejtő kérdésekre adott válaszaik átgondoltabbak és részletesebbek. Az online adatfelvételnél nem történhet meg, hogy a kérdezőbiztos lerövidíti a válaszadó válaszát. Az online kutatás esetében a válaszadói hajlandóságot növeli az anonimitás, illetve az a tény, hogy a megkeresett személy akkor tölti ki a kérdőívet, amikor éppen ráér. Az online kérdőívek felépítése sokkal bonyolultabb lehet, mint a papír alapúaké, hiszen egy program mindig pontosan figyelembe tudja venni az előző kérdésekre adott válaszok alapján elkészített feltételek és ugratások sokaságát.

Az online kutatás legnagyobb hátránya, hogy csak olyan csoportra lehetségesek érvényes megbízható válaszok, amelyek esetében az internetpenetráció viszonylag magas. A relatíve alacsony internetes penetráció miatt csak korlátozottan alkalmazható az online adatfelvétel a következő csoportokban: CDE státuszú személyek, vagy 40 év felettek. További korlátozó tényező lehet, az online adatfelvétel alkalmazása során a kutatás témája. Abban az esetben, ha az a tény, hogy valaki internetezik, befolyásolja a vizsgálni kívánt témához való hozzáállást, a hagyományos adatfelvételi módszerek egyértelműen alkalmasabbak. (Például médiafogyasztási szokások vizsgálatánál az internet mint médium befolyásolja a médiafogyasztást, ezért a kutatási terv összeállításakor ezt is figyelembe kell venni.)

Mint fentebb említettük a kutatásunk eredményei reprezentatívnak tekinthetők a magyarországi 18–29 éves fiatalokra. Az online kutatásunk megbízhatóságát és érvényességét a következő két tényező alapozza meg:

– Habár a kutatás témája, azaz a mobilitás nem minden értelemben független az internethasználat tényétől, de a tartalmi szempontok szerint mindenképpen, így azt várhatjuk, hogy az internethasználat ténye nem befolyásolja a mobilitásról való gondolkodást,

– továbbá a kutatás célcsoportja, azaz a 18–29 éves fiatalok 76%-a internethasználó, amely (nem csak) egy online kutatás számára jelent megnyugtató alapot. (Ennek a korosztálynak a telefonon való elérési, találati aránya összességében nem kedvezőbb mint az online módszer esetében. Csupán a korosztályn belül az alacsony státuszúak esetében jobb mintegy 10 százalékkal az elérés esélye. Ráadásul a telefonos lekérdezésnél jelentős az időkorlát, azaz egy hosszabb kérdőív lekérdezése nagyságrendekkel megnöveli a lekérdezés költségeit, míg ilyen korlát az online lekérdezésnél nincs.)

- 2 A kutatást az IBM Magyarország Kft. számára az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ készítette 2007 őszén.
- 3 Habár az oktatás expanziója sokak számára lehetőséget ad egy a szüleikénél magasabb iskolai végzettség megszerzéséhez, azonban a folyamat az egyes végzettségek leértékelődéséhez vezet. Más szóval az oktatás expanziója erősíti az intergenerációs mobilitásban a strukturális hatásokat.
- 4 A migrációt leírhatjuk úgy, mint lineáris események folyamatát. Ebben a folyamatban három szakaszt különböztethetünk meg: az első a tervezetés, a vándorlásról való döntés. A második szakaszt a migrációhoz szükséges feltételek megteremtése képezi. A harmadik maga a cselekvés, a vándorlás megvalósítása (Horváth, 2003). Általában egyre kevesebb emberünk marad, amint haladunk egyik szakaszból a másikra.
- 5 Ugyanezt tapasztaltuk korábban az erdélyi magyar tizenéves fiatalok körében is. (Pitó, 2009)
- 6 A migráció elterjedése egy adott közösségben azt eredményezi, hogy a migráció mindinkább számításba jön a tudatos választások terén, míg végül normatívvá válik a közösség tagjai számára (Kandel–Massey, 2002).
- 7 Ráadásul az adatokból inkább úgy tűnik, hogy a munkanélküliek a többiekénél kevésbé mobilak.
- 8 Ugyanezt a generációs családháztartási szerkezetet alkalmaztuk a községi fiatalokról szóló kutatás során. (Diósi–Szekely, 2009)
- 9 Az Ifjúság2000 vizsgálatai szerint a 14–29 éves ifjúság három legégetőbb problémája 2000-ben a munkanélküliség, amit a kérdezettek közel fele (47%) jelölt meg, harmaduk szerint (34%) a pénz-

telenség, az alacsony keresetek, valamint a lakáshelyzet megoldatlansága (32%). Az Ifjúság2004 adatai szerint ez a kép lényegesen módosult, 2004-ben az ifjúság legégetőbb három problémája a kábítószer-fogyasztás terjedése (41%), a munkanélküliség (18%), a kilátástalan jövő (17%). Az Ifjúság2008 esetében a legnagyobb probléma újra a munkanélküliség (38%), a pénztelenség (22%), létbizonytalanság és kilátástalan jövő (18%). (Bauer-Szabó, 2009)

Irodalom

- Balogh Anikó-Róbert Péter (2008): Foglalkozási mobilitás Magyarországon, 1992–2007. *Társadalmi Riport*, 2008, pp. 46–65.
- Bauer Béla-Szabó Andrea (2009) (szerk.): Ifjúság2008 gyorsjelentés. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Blau, Peter M.–Duncan, Otis D. (1998): A foglalkozási státusz mérése. In: Róbert Péter (szerk.) *Társadalmi mobilitás: hagyományos és új megközelítések*. Budapest: Új Mandátum, pp.130–140.
- Bourdieu, Pierre (1978): Rekonverziós stratégiák. In: *A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése*. Budapest: Gondolat, pp. 350–378.
- Cseres-Gergely Zsombor (2004): Mobilitás és iskolázottság Magyarországon a 2000-es évek elején. *Munkaerőpiaci Tükör*, 2004, pp. 126–130.
- Dövényi Zoltán (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. *Demográfia*, 2007/4, pp.335–359.
- Díósi Pál-Székely Levente (2009): Jurisics unokái. *Új Ifjúsági Szemle*, VII. évfolyam, 2. szám, 2009, pp. 33–74.
- Galasi Péter (2004): A felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja, 1994–2002. *Munkaerőpiaci Tükör*, 2004, pp. 56–63.
- Ganzeboom, Harry–Treiman, Donald–Ultee, Wout (1998): Összehasonlító intergenerációs rétegződésvizsgálat – három generáció és azon túl. In: Róbert Péter (szerk.): *Társadalmi mobilitás: hagyományos és új megközelítések*. Budapest: Új Mandátum, pp. 284–310.
- Gödrí Irén (2005): Nők és férfiak a migrációs folyamat különböző szakaszaiban. In: Nagy Ildikó-Pongrácz Tiborné–Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. TÁRKI, 2005, pp. 149–164.
- Gyöngyösi Krisztina–Geist Gábor (2008): Fiatalok foglalkoztatottsága, munkaerőpiaci helyzete. *Új Ifjúsági Szemle*, VI. évfolyam, 2–3. szám, 2008, pp. 45–57.
- Hárs Ágnes (2004): Az iskolázottság hatása a külföldi munkavállalási döntésekre. *Munkaerőpiaci Tükör*, 2004, pp.131–136.
- Horváth István (2003): Migrációs hajlandóság az erdélyi magyarság körében – 2003 október. *Erdélyi Társadalom*, 2003/2, pp. 39–54.
- Kandel, William–Massey, Douglas S. (2002): The Culture of Mexican Migration: A Teoretical and Empirical Analysis. *Social Forces*, 2002/3, pp. 981–1004.
- Kolosi Tamás–Róbert Péter (2004): A magyar társadalom szerkezeti átalakulásának és mobilitásának főbb folyamatai a rendszerváltás óta. *Társadalmi Riport*, 2004, pp. 48–74.
- Központi Statisztikai Hivatal (2009): Gyorstájékoztató. Foglalkoztatottság és munkanélküliség, 2009. február–április” <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog20904.pdf>
- Központi Statisztikai Hivatal (2007): *A fiatalok munkaerő-piaci helyzete a munkaerő-felmérés 2006. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján*.
- Kurz, Karin–Müller, Walter (1998): Osztálymobilitás az ipari társadalmakban. In: Róbert Péter (szerk.): *Társadalmi mobilitás: hagyományos és új megközelítések*. Budapest: Új Mandátum, pp. 284–310.
- L. Rédei Mária (2006): Tanulási célú migráció a világban és itthon. *Demográfia*, 2006/2–3, pp. 232–250.
- Lin, Nan (1988): Társadalmi erőforrások és instrumentális cselekvés. *Szociológiai Figyelő*, 3. sz., pp. 79–92.
- Massey, Douglas S.–Arango, Jouaquin–Hugo, Graeme–Kouaouci, Ali–Pellegrino, Adela–Taylor, J. Edward (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 1993/3, pp. 431–466.
- Nagy Ádám (szerk.) (2008): *Ifjúságügy*. Budapest: Palócvilág–Új Mandátum.

- Pitó Klára (2009) Elmennél, nem mennél?... *Új Ifjúsági Szemle*, VII. évfolyam, 2. szám, 2009, pp. 5–20.
- Portes, Alejandro–Böröcz József (1989): Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on its Determinants of Incorporation. *International Migration Review*, 1989/3:606–630.
- Róbert Péter (2000a): A származástól a teljesítményig. A státusmegszerzés folyamata Magyarországon. In: *Társadalmi mobilitás. A tények és vélemények tükrében*. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég, pp.57–83
- Róbert Péter (2000b) Bővülő felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, 2000/1., pp. 79–94.
- Róbert Péter (2004): A pályakezdők elhelyezkedési esélyeinek és foglalkozási szerkezetének átalakulása. *Munkaerőpiaci Tükör*, 2004, pp. 100–104.
- Sik Endre (2003): A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. In: Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, pp. 15–18.
- Székely Levente (2008): Fogyasztás, gazdasági helyzet, kultúra, média, infokommunikáció. *Új Ifjúsági Szemle*, VI. évfolyam, 2–3. szám, 2008, pp. 67–74.
- Vámos Dóra (2000): A munkaerőpiacon – diplomával. *Educatio*, 2000/1, pp. 62–78.
- Wellman, Barry–Guila, Milena (1999): Net Surfers Dont Ride Alone: Virtual Communities as Communities. In: Smith, M. A.–Kollock, P.: *Communities in Cyberspace*. London: Routledge. <http://www.chass.utoronto.ca/~wellman/publications/netsurfers/netsurfers.pdf>

